

Norveška svoboda govora

Gregor Vuga

Na začetku obhoda po Zgodovinskem muzeju v Oslu stoji tabla, ki obiskovalca nagovori z naslednjimi besedami: »Arheološke najdbe je potrebno interpretirati. Glede na svoja različna ozadja bodo avtorji pisali različne zgodovine.« To je pogled, ki ga sicer izpričuje tudi sodobna zgodovinopisna stroka in v kontekstu muzeja ne bi smel biti presenetljiv, vendar tabla s svojim neobhodnim uvodom v razstavo tudi simbolizira antitotalitarno odprtost v temelju norveškega naroda, ali pa vsaj trud, da bi to odprtost postavili in predstavili kot svoj temelj. Lahko bi pričel s kakšno drugo anekdoto, morda z izjavo župana Fabiana Stanga, ki je po napadih v Oslu in Utøyi zavrnil vprašanja o strožjih varnostnih ukrepih z besedami: »Varnostni ukrepi ne rešujejo problemov. Učiti moramo več spoštovanja.« Sporočilo javnosti je vsakič isto: za Norvežane je pluralizem neomajen ideal.

VEČ DEMOKRACIJE

Norveški premier in predsednik vladajoče laburistične stranke Jens Stoltenberg je za BBC po napadih dejal, da bo odgovor na situacijo »več odprtosti in več demokracije.« Za Stoltenberga je potrebno v takšni (torej odprti in demokratični) družbi sprejemati »različne poglede, tudi tiste, ki jih ne maramo [...] vendar pa nikoli ne smemo sprejemati nasilja.« S skoraj istimi (morda parafraziranimi) besedami mi je odgovoril Thor, osemindesetletni ekonomist, ko sva se v gorah pogovarjala o pomenu demokracije: »Najboljše debate sem imel vedno z ljudmi, s katerimi se nisem strinjal. Če se strinjava, potem se samo strinjava in to je dolgočasno, nič ne pride iz tega. Pomembno je, da imajo ljudje različna mnenja, da imajo pravico do teh mnenj in da jih lahko izražajo. V trenutku, ko pa hoče nekdo svoje mnenje vsiliti drugim, ko posega po ekstremnih metodah in počne v imenu tega slabe reči... Takrat ga mora družba ustaviti.«

Thor je ponosen na svoja stara starša, ki sta pomagala srbskim vojnim ujetnikom med drugo svetovno vojno. S prijateljem sta ponosna na to, da se Norvežani povečini niso preprosto uklonili Nemcem. Kvizlingovo ime raje vljudno preslišita. Ko omenim mirno vzdušje v prestolnici in državi mi odvrne: »To se je pač zgodilo. Sprejmeš in sodiš potem, ko je končano.« Njegov odgovor odseva neko nejasno mešanico fatalizma, flegmatizma in pragmatizma, za katerega se zdi, da prežema skandinavse narode. Eno je gotovo res: norveški odziv na tragedijo je bil predvsem miren.

Za Thora tako imenovano priseljensko vprašanje s katerim se ukvarja večina preostale Evrope sploh ni vprašanje. »Starejši kot smo, bolj se jaz in moji prijatelji nagibamo k temu, da bi morda volili de-

sne stranke, zaradi nižjih davkov, ki jih obljublajo. Vendar se hkrati zavedamo, da visoki davki našim otrokom in otrokom naših prijateljev omogočajo poceni in kvalitetno šolanje, omogočajo nam da se vozimo po urejenih cestah in tako dalje, in potem tega ne storimo.« Po njegovem pričanju priseljenci sploh niso politična valuta, kot marsikje drugje. Kljub temu s prijateljem ne moreta mimo sicer zamolčanega strahu: »Na nek način je dobro, da je bil krivec bel, Norvežan in kristjan. Sicer bi se ljudje obrnili proti tujcem.«

POGLED OD ZUNAJ

Podobno skrb je v pogovoru izrazila Jennifer, Minnesotčanka poročena z Norvežanom: »Odleglo mi je, ko so potrdili identiteto napadalca, ker je to pomenilo, da so ljudje situacijo sprejeli kot domač problem in ne napad od zunaj. Sicer bi bil odziv lahko drugačen.« Po njenih besedah je bilo poročanje norveških medijev izjemno korektno: »Ljudje so navajeni na to, da je vse dobro organizirano in urejeno, tako da so preprosto čakali na uradno potrditev, nobenih špekulacij ni bilo.«

V primerjavi s tem je bilo poročanje tujih medijev, tudi tako uglednih kot je BBC, polno neutemeljenih ugibanj in predsodkov. Ko sem še dobro uro po eksploziji, ki je odjeknila v centru Osla spremljal dogajanje prek spleta, so novinarji, v trudu, da bi zapolnili zatišje živega poročanja, kot lajne ponavljali: »Ne vemo še kaj se je zgodilo, nihče še ni prevzel odgovornosti, vendar je verjetno, da gre za napad islamskih skrajnežev.«

Z mnogimi sem si takrat delil mnenje, da je imel napad veliko več skupnega z napadom na vladno stavbo v Oklahomi leta 1995, tarče napada pa so namigovale na skrajno desnico s katero je Norveška

sicer že imela težave v preteklosti. Mediji pa niso mogli preseči diskurza, ki je v zadnjem desetletju besedo terorizem napravil za sinonim islamskega ekstremizma (kot da ni drugih terorizmov). Špekulacije so se vlekle vse do potrditve, da je bil napadalec Breivik. *»Nekega prijatelja sem žal osramotila, ker je na spletu objavil povezavo do članka, ki je trdil da gre za napad islamskih teroristov, nato pa sem ga z uradno povezavo postavila na laž. To ni bil moj namen, vendar kaže kako prenašljivi so bili nekateri,«* pravi Jennifer. Protmuslimanska retorika se sicer v nekaterih krogih ni ohladila še dolgo za tem. Medtem ko so nekateri celo v uravnovešenih časnikih netaktno pisali o tem, da je napadalec *»prevzel jezik jihada«* (Simon Tisdall, *The Guardian*) sta se italijanska politika Mario Borghesio in Francesco Speroni (*Lega Nord*) idejno celo postavila na Breivikovo stran v njegovem *»križarskem pohodu«*. Seznan je dolg.

Jennifer dela z mladimi priseljenci, oziroma begunci, sirotami z vsega sveta. *»Nekaj dobrega je na vsem skupaj, čeprav omahujem, da bi čemurkoli v zvezi z napadom rekla dobro,«* mi je zaupala: *»Odpri se je možnost, da se o tem pogovarjamo. Ksenofobija in rasizem nista več nekaj, kar bi lahko odmislili, kakor da ne obstaja.«* Breivik je nekega Norveškega blogerja, ki zagovarja protipriseljenka stališča baje razglasil za svojega heroja. *»Ta bloger se je po tem takoj distanciral od vsega. Mislim, da je v tem dober nauk: zavedaj se, kakšno občinstvo imaš.«*

ODGOVORNOST GOVORA

Ob pogovoru se zdi, da povprečni prebivalec Norveške resnično ne verjame v represijo mnenj, tudi tistih ne, ki jih tovrstne liberalne družbe raje pometejo pod preprogo. Narod, katerega temperament (stereotipno) zaznamuje nekakšen neprizadet fatalizem, morda soroden tistemu, ki so ga Britanci med drugo svetovno vojno ubesedili v sloganu *»keep calm and carry on,«* se je na neosebni ravni zdel bolj pretresen ob dejstvu, da je v svoji sredi imel človeka, kot je Breivik, kot ob tem kaj je Breivik storil. Na kocko je bila postavljena njihova

odprtost (Prizore etnično tako nesegregirane družbe boste težko našli drugod po Evropi.). Medtem ko se je do nedavnega do priseljencev pregovorno tolerantna Nizozemska v zadnjih letih zaradi svojih konfliktov polarizirala in zdrsnila v naraščajočo ksenofobijo, je Norveška odločno stopila skupaj. Država se je morala s težavo distancirati od svojega državljana, ki je prizadel udarec predvsem njeni samopodobi. Nadvse nujno je bilo, da je Breivik nerepresentativen predstavnik družbe, ki je želela ostati odprta. Obenem pa mu je bilo potrebno, vsaj simbolično, ponuditi besede – da bi ohranili prav to odprtost je bilo treba skleniti grozen kompromis, priznati, da bi bilo Breiviku morda vredno prisluhniti. Špekulacije o tem, kakšen bi lahko bil odziv na teroristični napad s strani Nenorvežana (že apriori problematičen pojem) pa kljub svoji fiktivnosti kažejo na razpoke, ki pričajo o tem, kako zelo težko si je Norveška priborila tako tolerantno družbo, kot jo ima. Titanski trud bi se lahko v trenutku sprevergel v nič, če bi ljudje odreagirali drugače. Če bi prevladal rasistični ali ksenofobični esencializem, pri katerem je deviantni pripadnik ene skupine deležen privilegija kontemplacije razlogov za svojo deviantnost, drugemu pa je deviantnost pripisana sama na sebi, kot njegova esenca – oziroma z vsakdanjim jezikom časopisja: ko belec stori zločin je to storil z razlogom (četudi je to umska bolezen), temnopolti pa zato, ker je zločinec.

Tudi ni res, da je Breivik popolna anomalija. Kot omenjeno, je imela država že v preteklosti precej rasno motiviranih napadov na priseljence, predvsem v devedesetih, vendar noben izmed njih ni dosegel takšne magitude. Vendar so Norvežani vsakič stopili skupaj s solidarnostjo, ki jo narod običajno premore samo ob velikih katastrofah. Tokratni napad pa je, bolj kot kadarkoli prej, Norvežanom razgalil občutek ogroženosti s strani Drugega (kjerkoli se že ta pojavi) kot fakt, kot realen problem, ki ga ni moč odmisлити, pač pa se z njim odkrito soočiti. Če se bo zgodilo to ali bo prevladala kakšna drugačna rešitev iz preteklosti, bo pokazal šele čas. ♦

Poslušajte **RADIO ŠTUDJOZO** - oddajo Kluba goriških študentov

Vsak drugi in četrti ponedeljek v mesecu
ob 22.30 na valovih Radia Koper.